

CERCETARE ARHEOLOGICĂ PREVENTIVĂ LA BISERICA "SFÂNTA TREIME" SIBIEL, JUD. SIBIU CAMPANIA 2025

Ioan Marian Țiplic

Lucian Blaga University of Sibiu

ioan-marian.tiplic@ulbsibiu.ro

Abstract: In 2025, a preventive archaeological investigation was undertaken at the Orthodox parish church of "Holy Trinity" in Sibiel (Sibiu County), a Class A listed monument (SB-II-m-A-12551), in preparation for a restoration project that required geological probes reaching the foundation soles. Because such interventions affect the archaeological stratigraphy typical of historic churches—potentially including earlier masonry phases and burial deposits—the works were carried out as preventive archaeology and archaeological monitoring in accordance with Romanian heritage legislation.

Fieldwork started on 05.08.2025 and focused on obtaining stratigraphic and structural data relevant for the geological and resistance studies. Two small test pits were opened outside the church, positioned on the north and south sides, following the designer's plan and in consultation with the geologist. The general stratigraphy records substantial construction-related deposits beneath the topsoil, including layers rich in rubble, stone, roof-tile fragments, and mortar, interpreted as evidence for major refurbishment episodes. A darker deposit with stones and charcoal traces is associated with the construction level of the sanctuary elevation, overlying natural clay.

Test pit C1 (0.60 × 1.70 m), placed near the junction of the north wall of the narthex and the north side of the sanctuary, revealed foundation segments indicating an earlier, smaller church phase beneath the standing building. Notably, a semi-circular apse foundation and an adjoining wall segment suggest an older plan, with the current sanctuary foundation partly overlapping the earlier apse foundation. No graves were identified, despite the presence of a dark layer interpreted as a burial horizon.

Test pit C2 (0.60 × 1.20 m), located at the junction between the bell tower and the south side of the narthex, showed that the tower wall does not bond with the narthex wall, implying that the bell tower was added in a later construction stage. Although the limited scope of the investigation did not permit secure chronological attribution, the results raise significant questions regarding the monument's building sequence and possible earlier orientations or planimetric arrangements.

Keywords: Sibiel; Transylvania; preventive archaeology; Church archaeology; Orthodox Church

INTRODUCERE

Pentru inițierea unui proiect de restaurare a bisericii, beneficiarul avea nevoie de sondaje geologice până la nivelul tălpilor fundațiilor bisericii. Efectuarea acestor sondaje se putea face doar prin cercetare arheologică preventivă întrucât ele

afectează stratigrafia arheologică specifică acestor biserici (existența unor ziduri anterioare din alte faze ale bisericii, posibil cimitir medieval în jurul bisericii ș.a.). S-a solicitat o cercetare arheologică preventivă și supraveghere arheologică, întrucât imobilul este și un moment istoric categoria A (SB-II-m-A-12551).

Biserica parohială ortodoxă este înscrisă pe Lista Monumentelor Istorice ca monument istoric de categoria A, cu codul SB-II-m-A-12551, la adresa: com. Sibiel, jud. Sibiu, str. Principală nr. 329-330.

Un important rol religios și cultural în acest sat, care până la jumătatea secolului trecut a trăit din creșterea animalelor și pomicultură, l-a avut, începând cu secolul al XVI-lea, Mănăstirea, situată la circa 5 km de Sibiel, în localitatea Chilii, împreună cu școala sa. Mănăstirea a fost desființată și distrusă către sfârșitul secolului al XVIII-lea, cam în aceeași perioadă în care la Sibiel a fost ridicată Biserica închinată Sfintei Treimi.

Biserica a fost ridicată din strădania satului, de către ctitorii familiei Șteflea, nu din bârne, ci din bolovani de piatră, legați cu cărămidă și mortar. Tradiția orală spune că bolovanii de piatră s-au adus din Valea Ușii, ierni de-a rândul, pe săniuțe trase de bivoli, pe după grădini. Fresca a fost lucrată în anii 1774-1775 de către zugravul Stan, pictor renumit în acea vreme, parte împreună cu fratele sau Iacob, "fii popii Radu din Rășinari", cum apar semnați cam în aceeași vreme, pe niște lucrări în pictura la Mănăstirea de la Curtea de Argeș¹.

O particularitate a picturii din acest monument o constituie motivul papilor - pe care-l mai regăsim în picturile din bisericile de la Snagov, în apropierea Bucureștiului, la Bolnița Coziei sau la Mănăstirea Dintr-un lemn. O asemenea temă, foarte rară în arta de tradiție bizantină, vădește influența greco-catolică în părțile Sibiului, ca și în cazul altor monumente românești din Transilvania. Renovarea frescelor - acoperite de-a lungul anilor cu var - a fost începută, prin donații publice, la care și-au adus contribuția sătenii, instituții de stat și bisericești, în anul 1965 și s-a încheiat în anul 1969².

CADRUL FIZICO-GEOGRAFIC. LOCALIZARE

Județul Sibiu, prin dispunerea geografică, dispune de extinderea acestuia în zona a două unități structurale: bazinul sedimentar al Transilvaniei în nord (care cuprinde unitățile de podiș și dealurile și depresiunile submontane de contact, Depresiunea Sibiului, Depresiunea Făgăraș) și masivul cristalin al Meridionalilor în partea sudică: Munții Făgăraș și Munții Cindrel (Cibin), alcătuit predominant din roci metamorfice, șisturi cristaline ce aparțin Pânzei Getice.

Caracteristicile geologice ale acestui teritoriu sunt influențate de geneza, caracteristicile structurale și litologice, de modelarea actuală a reliefului. În zona montană sunt răspândite șisturile cristaline de mezozonă. În masivul Făgăraș devin frecvente șisturile cu amfibolite. Intercalații cu calcare cristaline și marmură apar în zona Vârfului Suru, Vârful Arpășelului, Vârful Ciortea, etc. Arealul ce aparține Bazinului Transilvaniei, aparține Panonianului și Sarmațianului, în zona sudică apărând Tortonianul, iar la sud-est de Rășinari apare Cretacicul superior. Calcarele cristaline marmoreene (ce ocupă o suprafață de 1855,241 hectare) de pe lângă

¹ Ana Dumitran, *Iacov Zugravul*, cu un cuvânt înainte de acad. Marius Porumb, Alba Iulia, 2010, pag. 66.

² https://ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_Sf%C3%A2nta_Treime_din_Sibiel.

Porumbacu de Sus, Poplăca (Dl. Dosului), **Sibiel**, Valea Moașa, Apoldu de Sus (pe V. Jina), V. Arpașu Mare sunt folosite ca și materiale de construcție. Sibielul, situat la 5 km de Saliste și la 24 km de Sibiu, aflat pe cursul inferior al raului Sibiel, adăpostit de munți ca într-o caldare, apare pentru prima dată în documentele vremii în secolul al XIV-lea, fiind atestat documentar în anul 1384. Satul a evoluat continuu în decursul istoriei, ajungând astăzi un sat emblematic de referință în Marginimea Sibiului.³

CONTEXT ARHEOLOGIC

În vatra satului s-a descoperit, în anul 1880, cu ocazia unor săpături de fundație, la cca. 0,50 m adâncime, un topor-ciocan de gresie galben-cenușie, cu muchiile rotunjite și gaură centrală, datând probabil din epoca bronzului. *Bibliografie: Roska 1942*, p. 197, fig. 238; *Kalmar 1999*, p. 183.

De pe teritoriul satului, fără a se cunoaște locul descoperirii, provine un celt de bronz (MNB). *Bibliografie: Roska 1942*, p. 129, nr. 201.

Cu prilejul cercetărilor arheologice de salvare desfășurate în punctul *La Chilii* și publicate în 2001, în perimetrul actualei mănăstiri de maici (vezi punctul 5) sunt menționate *fragmente ceramice preistorice, lucrate cu mâna și la roată* fără o încadrare culturală sau cronologică mai exactă, pe când în ilustrație apare o piesă din silex și ceramică datată în secolele VII-X. *Bibliografie: Beșliu 2001*, p. 88, pl. XXV, a, c.

La SV de sat, pe *Vârful Zidului*, se găsesc ruinele unei cetăți medievale. Spre V unde panta este mai lină a fost amenajat un șanț cu val, la vreo 30 m distanță de fortificația propriu-zisă. În jurul zidului de incintă se află un al doilea șanț cu val, vizibil în părțile de V, S și E. Zidul de incintă, care are pe alocuri o înălțime de 5,40 m, este dispus sub formă ovală, la capătul de V fiind întrerupt de un turn cilindric, mai vechi decât zidul de incintă. În mijlocul ovalului curții a fost săpată o cisternă în stâncă, zidită și ea ca și zidul de incintă și turnul rotund, din piatră prinsă cu mortar. Cetatea a fost construită, probabil, la începutul secolului al XIV-lea, fiind identificată de A. Decei, în mod greșit, cu cetatea Salgo (care se află la Orlat), amintită într-un document din anul 1322. *Bibliografie: Marțian 1921*, p. 42; *Decei 1939-1941*, p. 299-342.

Mănăstire ortodoxă cu începuturi și hram necunoscute. Ruinele se află la locul numit *La Chilii*. Cercetările arheologice, cu caracter de salvare, nu au reușit să aducă elemente suplimentare privind datarea primelor construcții monahale, ridicate probabil în secolul XVIII. Așezământul a fost reînființat ca mănăstire de maici în anul 1991. *Bibliografie: Rusu și colab. 2000*, p. 233-234; *Beșliu 2001*, p. 85-93.

ISTORICUL ȘI OBIECTIVELE CERCETĂRII

Cercetarea a început la data de 05.08.2025, vizându-se trasarea unor casete pentru obținerea de date pentru studiul geologic și pentru proiectul de rezistență (vezi Fig 2). În baza planului respectiv au fost cercetate 2 casete amplasate în exteriorul bisericii pe laturile de nord și sud.

³<https://patj.ejsibiu.ro/wp-content/uploads/2024/05/I.2.1.1.-STUDIUL-DE-FUNDAMENTARE-PRIVIND-CADRUL-NATURAL-SI-CALITATEA-MEDIULUI.pdf>.

Cercetarea arheologică preventivă a avut drept scop **doar** obținerea de date pentru studiul geologic și pentru proiectul de rezistență în contextul în care Biserica este monument istoric și orice intervenție sub nivelul actual de călcare trebuie realizată sub supraveghere arheologică de specialitate sau precedată de cercetare arheologică preventivă conform prevederilor legale. În sensul prevederilor legale, OG 43/2000, Art. 5. Alin (1), prin protejarea bunurilor de patrimoniu arheologic și a terenurilor din zonele definite la art. 2 alin. (1) lit. J) și k) se înțelege adoptarea măsurilor științifice, administrative și tehnice care urmăresc păstrarea vestigiilor descoperite întâmplător sau ca urmare a cercetării arheologice până la clasarea bunurilor respective ori până la finalizarea cercetării arheologice, prin instituirea de obligații în sarcina proprietarilor, administratorilor sau titularilor de alte drepturi reale asupra terenurilor care conțin ori au conținut bunurile de patrimoniu arheologic respective, precum și prin reglementarea sau interzicerea oricăror activități umane, inclusiv a celor autorizate anterior.

În conformitate cu cele de mai sus, menționăm că în timpul cercetării arheologice preventive se au în vedere activități de tipul:

1. delimitare, înregistrare, cercetare și conservare pentru toate structurile de natură arheologică și elementele de patrimoniu mobil puse în evidență în perimetrul definit ca necesar de *Beneficiar* și delimitat prin coordonate STEREO 70, conform reglementărilor legale în vigoare, a *Standardelor și Procedurilor* aplicabile în arheologie și a *Codului Deontologic al Arheologilor din România* respectiv a *Regulamentului săpăturilor arheologice din România*. În funcție de realitățile identificate în teren și de legislația specifică (inclusiv *Codul Deontologic al Arheologilor din România*) se vor înainta către autoritățile competente propunerile asumate din punct de vedere profesional.

2. interzicerea oricăror lucrări de construire până la obținerea avizelor subsecvente necesare, conform legii (OG 43/2000, Art. 5, alin. 2–3).

Cercetarea arheologică preventivă a ținut cont de informațiile incluse în documentațiile primite de la proiectant și de situația din teren. Cercetarea a urmărit obținerea unor date cât mai detaliate privind stratigrafia din cele două zone ale fundațiilor bisericii. Cercetarea arheologică preventivă a fost realizată de către o echipă coordonată de un arheolog expert în baza Autorizației de Cercetare Arheologică Preventivă emisă de către Ministerul Culturii, în baza avizului favorabil exprimat de Comisia Națională de Arheologie.

STRATIGRAFIA GENERALĂ A SUPRAFETEI CERCETATE

Stratigrafia generală în cadrul sitului ilustrează existența unor momente de refacere masivă a construcției, documentate, sub nivelul de strat vegetal (în exteriorul bisericii), de un nivel de ce conține, piatră, spărturi de țiglă și mortar. Nivelul de construcție al elevației altarului bisericii este ilustrat de un strat de pământ negru cu pietre și urme de cărbune, care suprapune un strat de argilă.

În continuare situația pe case:

C1. Caseta are dimensiunile 0.60x1.70 m și a fost trasată în zona de intersecție a laturii de nord a pronaosului cu latura de nord a altarului. Stratigrafia se prezintă în felul următor: nivel de dărâmătură cu mult moloz (cca. 0.75 m), strat de pământ negru cu fragmente de mortar (nivel de înmormântări – cca. 1.10 m) și strat de argilă (steril arheologic).

Cercetarea C1 a permis descoperirea faptului că sub actuala biserică se află fundațiile unei alte biserici mai vechi care a avut dimensiuni mai mici, după cum o sugerează fundația semicirculară a unui altar și segmentul de zid de legătură al naosului vechi cu acest altar. Altarul actual suprapune la nivel de fundație fundația altarului mai vechi. Nu au fost identificate morminte.

C2. Caseta are dimensiunile 0.60x1.20m și a fost trasată în partea de sud a bisericii în zona de joncțiune a turnului cu latura de sud a pronaosului. Stratigrafia se prezintă în felul următor: nivel de dărâmătură cu mult moloz (cca. 60 cm), pământ galben cu mortar (cca. 0.20 m), lentilă de mortar (cca. 0.10 m), pământ negru cu mici fragmente de mortar (nivel de înmormântări – cca. 1.00 m) și strat de argilă (steril arheologic). Cercetarea a permis observarea faptului că zidul turnului clopotniță nu se țese cu zidul pronaosului, ceea ce sugerează ridicarea turnului într-o etapă ulterioară edificării pronaosului.

CONCLUZII

Cercetarea arheologică preventivă a fost realizată cu scopul principal de a furniza informații necesare pentru studiul geologic și pentru studiul de rezistență, astfel că au fost trasate 2 casete la indicațiile proiectantului și în baza consultării cu geologul. Aceste casete au furnizat datele necesare pentru studiile menționate mai sus, dar au evidențiat și unele informații cu privire la planimetria monumentului și au ridicat o serie de întrebări cu privire la fazele de construcție.

Din punct de vedere stratigrafic biserica actuală a cărei elevație este din cărămidă pare a fi așezată pe fundații de piatră legată cu mortar, fundații pentru care s-a folosit tehnica ”șanț de fundație”. O parte a acestor fundații (dezvelite în C1) sugerează că e posibil ca o fază anterioară actualei biserici să fi avut o dispunere planimetrică diferită. Fundația altarului actual suprapune o fundație semicirculară ce pare a ține de o biserică anterioară de mai mici dimensiuni. În C2 a fost evidențiat faptul că fundația turnului clopotniță și cea a pronaosului nu se țes, prima suprapunând-o pe cea de a doua. Toate aceste date coroborate sugerează că avem o fază mai veche decât cea actuală și care potențial e diferită planimetric și ca orientare a axului față de biserica actuală. Din păcate cercetarea arheologică preventivă a fost limitată în această fază de necesitatea furnizării unor date strict legate de geologie și rezistență și nu a furnizat prea multe informații cu caracter cronologic.

BIBLIOGRAFIE

Izvoare

Ub - *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenburgen*.

DIR – *Documente privind Istoria Românilor*

DRH – *Documenta Romaniae Historia*

Surse istoriografice

Beșliu-Munteanu, Petre, *Biserici dispărute biserici regăsite*, Sibiu, 2001.

Crîngaci-Țiplic, Maria, „*Oaspeții germani*” în *sudul Transilvaniei. Istorie, arheologie și arhitectură (secolele XII–XIII)*, București, 2011.

Costea, Florea, *Repertoriul arheologic al județului Sibiu*, Editura Economică, 2004.

Aurel Decei, *Cetatea Salgo de la Sibiel (jud. Sibiu)*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională, Cluj-Napoca*, 8, 1939-1942, p. 299-342.

Kalmar, Zoia, *Neo-Eneoliticul din Transilvania*, Cluj-Napoca, 1999.

Marțian, I., *Urme din războaiele Romanilor cu Dacii. Studiu arheologic*, Cluj, 1921.

Roska, Marton, *Erdely Regeszeti Repertoriuma*, Cluj, 1942.

Rusu A. A., Sabău N., Burnichioiu I., Leb V. I., Lupescu M. M., *Dicționarul Mănăstirilor din Transilvania, Crișana și Maramureș*, Cluj-Napoca, 2000.

Suciu, Coriolan, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, 1966.

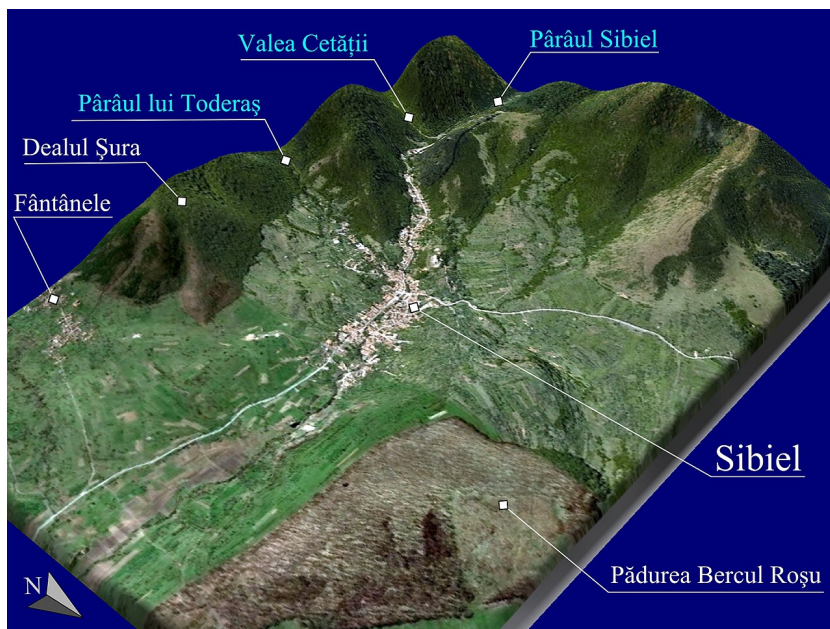
Vătășianu, Virgil, *Istoria artelor feudale în țările române*, I, 1959.

Anexe

Harta 1. Localitatea Sibiel pe prima hartă austriacă (1769-1773).

(Sursa: <https://maps.arcanum.com/en/map/europe-18century-firstsurvey/?layers=163%2C165&bbox=2730254.2004122483%2C5801010.311629719%2C2736698.797359542%2C5803212.653507185>)

Harta 2. Localitatea Sibiel: amplasare zonală (izometrie)

(Sursa:
https://ro.wikipedia.org/wiki/Sibiel,_Sibiu#/media/Fi%C8%99ier:Prelucrare_3D_pentru_Sibiel,_Sibiu.jpg)

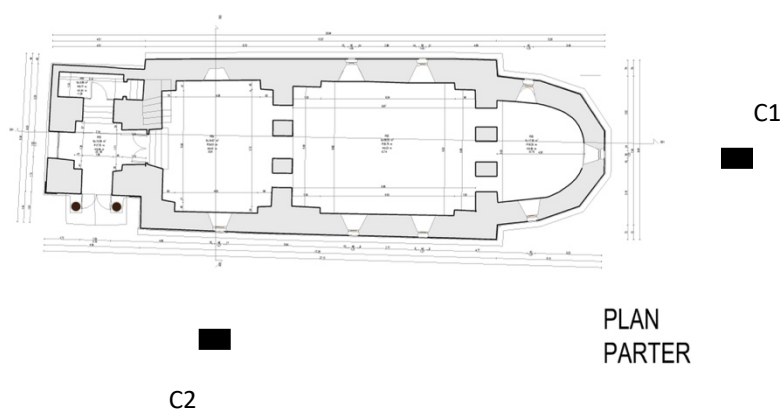

Fig. 1. Planul Bisericii ortodoxe "Sf. Treime" cu marcarea locațiilor sondajelor arheologice efectuate.

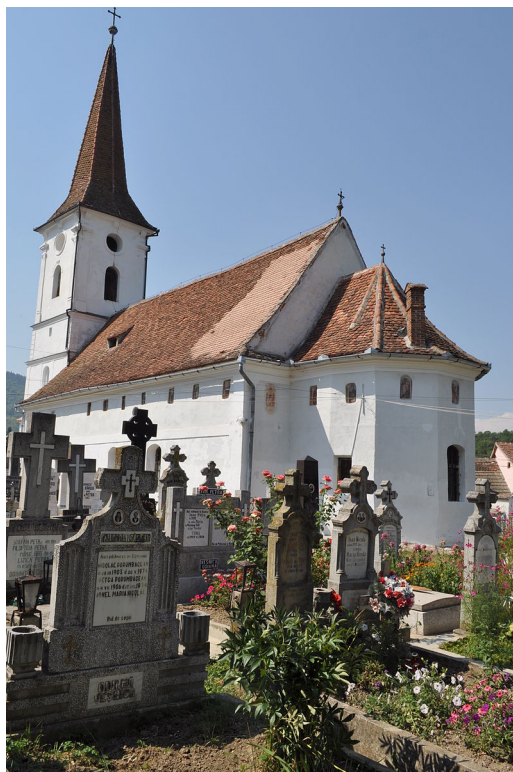

Fig. 2. Sibiel – Biserica: vedere dinspre sud-est.

Fig. 3. Sibiel - Turnul clopotniță.

Fig. 4. Sibiel – C1

Fig. 5. Sibiel – C1: detaliul cu fundația unui mai vechi altar semicircular

Fig. 6. Sibiel – C1: detaliul cu fundația unui mai vechi altar semicircular suprapusă de fundația actualului altar poligonal

Fig. 7. Sibiel – C1: detaliul cu fundația unui mai vechi altar semicircular suprapusă de fundația actualului altar poligonal.

Fig. 8. Sibiel – C2: detaliu cu joncțiunea dintre fundația turnului clopotniță și a pronaosului

Fig. 9. Sibiel – C2: detaliu cu fundația turnului clopotniță și a pronaosului

□